

kiinnostuksen kohteita menneenä vuosikymmenenä. Myös metodologiset kysymykset sekä alkoholipolitiikkaan ja alkoholiin ja muihin huumeisiin liittyvät kysymykset ovat saaneet osakseen merkittävää huomiota. Kymmenen vuoden aikaisesta kehityksestä voidaan todeta, että alkoholiongelmia ja juomatapoja käsittelevät esitykset ovat vuosien kuluessa menettäneet suhteellista osuuttaan. Hieman yllättävää voi olla, että alkoholipolitiikkaa ja alkoholiasenteita käsittelevien esitysten osuus on pysynyt melko ennallaan, kun sen sijaan hoitoa koskettavien esitysten osuus on ollut vähemmän. Oma-apuryhmät sekä alkoholia ja huumeita

koskettelevat kysymykset ovat puolestaan saaneet osakseen lisääntyvää huomiota. Se, että alkoholia ja itsemurhaa koskevat esitykset ovat lisääntyneet, liittyy erityisesti tätä aihetta koskevan projektin toimintaan kesäsymposiumin olennaisena osana viime vuosien aikana.

Miten sitten tämänvuotista pääkokousta voidaan luonnehtia suhteessa edellä esitettyihin painotuksiin ja kehityskuluihin? Juomatavat, alkoholihaitat, alkoholipolitiikka ja alkoholiasenteet olivat varsin hyvin edustettuina tänäkin vuonna. Myös metodologiset kysymykset, naiset ja nuoriso samoin kuin alkoholi ja muut huumeet olivat hyvin esillä. Myös paikallistason toimintaa,

oma-apua ja hoitoa käsiteltiin useammassa esityksessä. Kokouksessa käsiteltiin myös kahden esityksen voimin alkoholin kohtuukäyttöön mahdollisesti liittyviä terveydellisesti hyödyllisiä vaikutuksia; kahdessa paperissa oli teemana ikääntyneiden alkoholin käyttö ja kroatialaisten Dragica Kozaric-Kovacin ja Vera Folnegovic-Smalcin esityksestä saatiin kosketus Euroopan nykytodelisuuteen. Siinä käsiteltiin alkoholien hoitoon ottoa sodan aikana Kroatiassa ja keskusteltiin muun muassa sotakokemusten ja tappamisen vaikutuksesta alkoholisteihin.

ESA ÖSTERBERG

TOIMINNAN OHJELMOINNIN NEUROPSYKOLOGIAA

Kansanomaisen käsityksen mukaan jatkuva juopottelu tekee viisaasta tyhmän ja tyhmästä vielä tyhmemmän. Tutkijat ovat päätyneet suurin piirtein samoihin tuloksiin. Runsas alkoholin käyttö näyttää erityisesti heikentävän niin sanottuja eksekutiivisia funktioita eli toiminnan suunnittelua, säätelyä ja seurantaa. Eli juuri niitä toimintoja, jotka ovat tehneet ihmisestä eläinkunnan erikoistapauksen.

Alkoholien kognitiivisten häiriöiden syiden tarkka selvitys ei kuitenkaan ole helppoa. Kyseessä eivät ole ai-

noastaan etanolin välittömät vaikutukset keskushermostoon. Erilaisilla välillisillä tekijöillä on vähintään yhtä suuri merkitys. Esimerkiksi maksatauti ja verenkiertohäiriöt vaikuttavat myös keskushermoston toimintaan. Alkoholinen elämäntapa lienee kuitenkin suurin riski. Se sisältää monia vaaroja: tapaturmia, tappeluja, yksipuolista ravintoa ja runsasta tupakointia.

Syiden ohella myös sairaukset jäävät monesti havaitsematta. Se johtuu seuraavista kolmesta seikasta. Ensinnäkin, itsehoito ei kuulu alkoholi-

listiseen elämäntapaan. Toiseksi, terveydenhuolto ei liiemmin rakasta näitä ihmisiä. Kolmanneksi, neuropsykologin asiantuntemus ei sisälly suomalaisen päihdehuoltoon. Jos joku asiakas ei pysy mukana hoitoryhmän vauhdissa, seuraavalla kerralla hänet si-joitetaan perushoito-osastolle ja sillä siisti.

Siinä prologi arvioi Juhani Vilkin julkaisusta ”Toiminnan ohjelmoinnin neuropsykologiset häiriöt”. Kyseessä on kuuden vuoden aikana HYKS:n neurokirurgian klinikassa tehdyistä tutkimuksista.

Vilkin tavoitteena on rakentaa yleinen teoreettinen malli toiminnan ohjelmoinnista sekä kehittää siihen perustuva tutkimusmetodiikka.

Julkaisun alussa on katsaus otsalohkovaurioita koskevan tutkimuksen menneisyyteen. Se on tieteenhistoriallisesti varsin opettavainen tarina. Suuri osa alan vanhemmasta aineistosta on peräisin henkilöiltä, joiden otsalohkojen yhteyksiä aivojen muihin osiin katkaistiin kirurgisesti. Tätä lobotomiaksi kutsuttavaa menettelyä käytettiin yleisesti 1940- ja 1950-luvulla psykiatristen häiriöiden, esimerkiksi tuskaisuuden ja masentuneisuuden, hoidossa. Leikkaus toi helpotusta näihin oireisiin mutta aiheutti samalla uuden oireyhtymän, johon kuuluivat muun muassa aloitekyvyttömyys, välinpitämättömyys ja lyhytjänteisyys. Sitten sitä on alettu kutsua otsalohko-syndroomaksi.

Otsalohkovaurioiden psykisten vaikutusten tutkiminen ei ole helppoa. Alan teoreettiset mallit eivät yleensä ole riittävän tarkkoja tutkimusmenetelmien kehittämiseksi. Useimmat otsalohkotestit on löydetty pikemminkin sattumalta kuin johdonmukaisen kehittämistyön tuloksena. Vilkki on asettanut tässä suhteessa kunnianhimoisen tavoitteen: teoreettisesti perusteltu otsalohkotesti.

Ennen oman mallinsa esittämistä Vilkki analysoi suuren määrän alan teoreettista ja empiiristä tutkimusmateriaalia. Hän muun muassa kahlaa läpi tunnetuimmat otsalohkotestit sekä pohtii syitä niiden pätevyyteen. Syrjähyppynä mainittakoon, että alkoholistien testi-

suorituksilla on ilmeisiä yhtymäkohtia otsalohkopotilaiden suoritusten kanssa. Vakiintuneisiin toimintarutiineihin perustuvat testit eivät tavallisesti tuota kummallekaan ryhmälle pulmia. Vaikeuksia sen sijaan syntyy, kun ryhdytään käyttämään välittynyttä tehtäväorientaatiota edellyttäviä testejä. Wisconsinin korttien luokitelutehtävä (Wisconsin Card Sorting Test, WCST) on yksi esimerkki tällaisesta testistä. Sekä otsalohkopotilaat että alkoholistit ovat menestyneet heikosti siinä. Yhtäläisyydet eivät ole jääneet alkoholitutkijoilta huomaamatta: yksi alkoholistien kognitiivisten häiriöiden selitysmalleista on nimetty frontobasaalimalliksi

Vilkin teoreettisen analyysin ja testikehittelyn ydinkäsite on *ohjelmointi tiedostetuin osatavoittein*. Koska otsalohkopotilaiden vaikeudet koskevat nimenomaan toiminnan ohjelmointia eivätkä niinkään operationaalisia taitoja, otsalohkotestit pitäisi suunnitella siten, että nämä kaksi aspektia voidaan erottaa toisistaan. Tämä on vaikea pala purtavaksi. Toisaalta testit eivät saa olla operationaalisesti kovin mutkikkaita, jotta ohjelmointi saadaa kaivettua esille; toisaalta jos testi on operationaalisesti kovin yksinkertainen, se ei edellytä juuri ohjelmointia.

Vilkin kehittämä testausmenetelmä on kieltämättä kekseliäs. Potilas suorittaa testin kahteen kertaan, ensin vakiotavoittein ja sitten omin tavoittein. Ohjelmoinnin pätevyyttä mitataan vertaamalla suorituskertojen tuloksia. Koska ensimmäinen suoritus mittaa operationaalisten resurssien tasoa ja jälkimmäinen suoritus

lisäksi vielä ohjelmointia, saadaan ohjelmoinnin osuus esille vähentämällä jälkimmäisestä suorituksesta tehtävien yhteinen varianssi.

Empiiriset tutkimukset, joissa käytettiin tällaista menettelyä, antoivat lupaavia tuloksia. Menetelmällä voitiin erotella otsalohkopotilaat sellaisista potilaista, joilla oli vaurioita aivojen takaosassa. Molempien ryhmien potilaat oli leikattu pääasiassa kasvainten poistamiseksi. Niin ikään mielenkiintoinen tulos oli, että aivotraumapotilailla esiintyi ohjelmoinnin häiriöitä siinäkin tapauksessa, että vauriot eivät sijainneet aivojen etuosassa. Se lienee johtunut otsalohkojen yhteyksien vaurioitumisesta. Voisiko osa alkoholistien eksekutiivisista häiriöistä selittyä samalta pohjalta? Alkoholisteillahan on keskimäärin monikertainen määrä aivotraumoja muuhun väestöön verrattuna.

Testausmetodiikka herättää myös vastaväitteitä. Ensinnäkin, vakiotavoittein suoritettu testaus ei mittaa pelkästään operationaalisia taitoja, vaan siihenkin sisältyy testin tehtävärakenteesta ja testattavan lähtötasosta riippuen vaihteleva määrä ohjelmointia. Toiseksi, testeinä käytetyt Corsin kuutiot ja WAIS:n merkkikoe ovat tehtävärakenteeltaan ehkä liiankin yksinkertaisia.

Vilkki pohtii julkaisunsa lopussa toiminnan ohjelmoinnin häiriöistä kärsivien potilaiden kuntoutusta. Se on luonnollisesti paljon vaikeampaa kuin operationaalisten taitojen häiriöistä kärsivien potilaiden kuntoutus. Vaativat kuntoutusmuodot edellyttävät kuntoutujan omaa kykyä asettaa pää-

määriä ja keksii keinoja niiden saavuttamiseksi. Sama ongelma on nähtävissä myös alkoholistien hoidossa, sillä monet tehokkaiksi havaitut hoitomenetelmät perustuvat pitkälti asiakaan metakognitioon. Siinä tapauksessa, että asiakkaalla on puutteita näissä taidoissa, joudutaan etenemään hyvin pienin askelin. Tällainen työskentely asettaa suuria vaatimuksia myös hoitotyöntekijälle.

Vilkin julkaisu ei ole mikään kansanpainos. Esimerkiksi

päihdehuollon työntekijöiden voi olla vaikeata ymmärtää, miten se liittyy heidän työhönsä. Eihän siinä ole sanaakaan alkoholismista. Julkaisun ideoiden kääntäminen päihdehuollon kielelle edellyttäisi melkoista ohjelmointipanosta.

Hoitotyöntekijät tarvitsisivat kaikkein ensimmäiseksi käytännön oppaan, jossa selvitetään, miten tällaiset vaikeudet tunnistetaan ja mitä sitten tehdään.

PEKKA SAARNIO

JUHANI VILKKI

TOIMINNAN OHJELMOINNIN
NEUROPSYKOLOGISET HÄIRIÖT

HELSINKI: KUNTOUTUSSÄÄTIÖ, 1992

116 s. + 4 liitettä

KIILTOKUVAT PEILEINÄ

Ihminen matkustaa sekä ajassa että paikassa. Siksi matkoja voidaan elää ja eletään muistoissa. Ostettuina tuliaisina, lähetettyinä kortteina, otettuina valokuvina tai tietoisemmin tehtyinä matkakuvauksina, eräänlaisina kokemusten lokikirjoina. Kai juuri siksi tähän kaikkeen liittyy aina enemmän tai vähemmän romantiikkaa vähän samaan tapaan kuin vanhoihin koskettaviin valokuviiin. Niissä on jotain naiivia, hyvin hellyttävää, ja ehkä juuri siksi niitä hairautuu pitämään totena, todellisena kuvana aikakaudesta ja sen elämisen tavasta. Tuon kaiken yhdistyessä lukijan edessä voi olla vaikkapa Hilpi Sauren ja Liisi Huhtalan kokoama kirja "Sinisen junan ikkunasta". Kirja koostuu

postikorteista, kirjeistä, matkakajutuista, henkilökohtaisista muistiinpanoista, joita ovat lähelleet suomalaiset kirjailijat ja taiteilijat matkoiltaan Euroopassa ennen toista maailmansotaa.

Silloin matkustaminen oli jonkin verran hankalampaa ja sosiaalisesti erottelevampaa kuin tänä päivänä. Sosiaalisen erottelun pelkistää "kaikkien matkaskribenttiemme äiti", maailmanmatkaaja Olavi Paavolainen 19.4.1928 päivätyssä kirjeessä isälleen: "Kiitos, rakas Pappa, rahoista! Hätäännyin pyytämään aivan liikaa." Rahvaalla ei ollut varaa matkustaa. Se oli ylitellyt rajoja lähinnä sotilaina tai oppipoikina, mutta ei vielä ns. turisteina, mikä olisi vaatinut sekä vapaa-

aikaa että rahaa. Matkustaminen oli etuoikeus. Ja tätä etuoikeutta — vailla massojen painetta — tuntuvat ns. massaturismikriitikot tänä päivänä hamuavan "laatuna" massamatkailun "pinnallisuuden" sijaan.

Joka tapauksessa käsillä olevaa kirjaa lukee ja sen viehättävää, nostalgista mm. kortteista, matkakuvista ja piirroksista koostuvaa kuvitusta seläilee kuin vanhaa sattumalta vintin kätöistä löytynyttä perhealbumia. Ehkä sillä erotuksella, että matkustamisen "hurman" ohella tähän "perhealbumiin" piirtyvät myös matkustamisen synkemmät sävyt: hankaluudet, koti-ikävä, mustasukkaisuus, rahahuolet jne.

Aineistosta ainakin toden-